

Plán stavebních úprav domu U Pelikána z roku 1923, uložený v libereckém stavebním archivu.

Původní plány stavby se nedochovaly, nicméně k dispozici máme dokumentaci z roku 1923, kde je coby tehdejší majitel uveden architekt Rudolf Wichera. Úpravy prováděl stavitel Alfred Koschek z Liberce a práce se týkaly především změn interiérových dispozic za účelem vytvoření vhodnějších podmínek pro bydlení. Lze tedy předpokládat, že dům původně zahrnoval i výrobní či skladovací prostory. Změnila se také dobová představa o hygienickém zázemí, přičemž návrh počítá s vybudováním koupelny s vanou a toaletou v mansardovém podkrovní. To mělo nově plně sloužit obytným účelům, což souviselo také s celkovým posílením tepelně izolačních vlastností domu. Z dané stavební etapy se v domě dochoval zajímavý soubor interiérových dveří s rámovou konstrukcí a profilovanými kazetami volně navazujícími na styl art-deco, rozvíjejícím se především v řemeslné a průmyslové výrobě meziválečného období. Odkaz na tehdejšího stavebníka Wichera najdeme také v medailonu nad vstupním portálem s tesanými iniciálami RW.

Roku 1929 měl již dům nového majitele. Vyplývá to z plánu stavitelů Gustava a Ferdinanda Mikschů, kteří v rámci změny využití části přízemí z obytného na obchodní navrhli odstranění levého okna jižní fasády a jeho náhradu proskleným výkladcem pro vystavované zboží a vedlejším vstupem. Do obchodu se tedy mělo vcházet po několika schodech z boku domu, před nímž byla navržena terasa, lemovaná plůtkem se zděnými pilastry. K realizaci zamýšlených úprav nakonec nedošlo.

Výběr z použitých pramenů a literatury:

Složka čp. 243/IV, stavební archiv Magistrát města Liberec

BÍLKOVÁ, Libuše a Roman KARPAŠ. Kniha o Liberci. Liberec: Dialog, 2004, ISBN 80-86761-13-4.

KERL, Karl. Reichenberg. Berlin: Deutscher Kommunal-Verlag Ges., 1929, Die sudetendeutschen Selbstverwaltungskörper:

Eine Sammlung von Darstellungen der sudetendeutschen Städte und Bezirke und ihrer Arbeit in Wirtschaft, Finanzen und Technik, Bd 1.

KÜHN, Karl. Topographie der Historischen und Kunstgeschichtlichen Denkmale im Bezirke Reichenberg. Prag: Rudolf M. Rohrer Verlag, 1934

TECHNIK, Svatopluk a Vladimír RUDA. Liberec minulosti a současnosti: (historie a perspektivy výstavby města). Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1980

ZEMAN, Jaroslav, Ivan ROUS, Jan MOHR a Petr FREIWILLIG. Liberec: urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky.

Liberec: Knihy 555, 2011, ISBN 978-80-86660-33-2.

Na dochovaných fotografiích přibližně z poloviny 20. století je patrné původní materiálové řešení s kamenným soklem a střechou krytou břidlicí skládanou na koso s olemováním při krajích, štitech a střešních zlomech. Během 2. poloviny 20. století došlo k nahození pískovcového soklu nevhodnou cementovou omítkou, což způsobilo pozdější degradaci kamene a k výměně střešní krytiny – původní břidlice za plechové šablony. V roce 2017 proběhla poslední rozsáhlejší

rekonstrukce, jež zahrnovala obnovu fasády, nátěr původních špaletových oken, výměnu střešní krytiny za vláknocementové šablony, výměnu oplechování, okapů a svodů. Restaurátorské obnovy se dočkal reliéf s pelikánem i kamenný vstupní portál. Zvolená barevná kombinace světle šedé fasády a bílých oken je založena na rozkrytých zbytcích starších nátěrů a dodává domu elegantní nádech. Monochromní fasádní nátěr umožňuje zajímavou hru světla a stínu, v níž plně vyniká plastické členění pláště domu. V současné době patří dům U Pelikána řádu františkánů. Sídli v něm sestry františkánky, které zde provozují mimoškolní programy pro děti a psychologickou poradnu. Objekt tedy funguje coby živé komunitní centrum otevřené veřejnosti.

KLASICISTNÍ ODKAZ

Po plošných demolicích, které Perštýn zasáhly během druhé poloviny 20. století, zůstal stát dům U Pelikána coby poslední zástupce svého druhu mezi blokem činžovních domů z meziválečného období a mladší panelovou zástavbou. Jako takový má pro nás hodnotu zachování původního, dnes již zaniklého vzhledu dané části města a zároveň jako typická ukázka liberecké klasicistní architektury vznikající na přelomu 18. a 19. století. Stavba představuje hmatatelný doklad rozmachu místní textilní výroby a s ní spojeným přirozeným rozšiřováním města do oblastí, které původně nebyly obydlené. Autentické zůstává také jeho půdorysné, hmotové, konstrukční a materiálové řešení. Okenní a dveřní výplně odkazují na dobovou řemeslnou úroveň, která, podpořena průběžnou údržbou, dokazuje své kvality dodnes. Štukový a kamenný dekor průčelí se řadí k významným prvkům, doplňujícím a podporujícím celkový charakter objektu, přispívají k jeho svěbytnému výrazu. Podoba interiéru, i přes novodobější úpravy, vykazuje jasnou dispoziční návaznost na starší fázi obytné liberecké architektury, založené výlučně na konstrukcích ze dřeva. Svě také vypovídá o neochotě či neschopnosti místních stavitelů opustit zažitě postupy a otevřít se novým trendům. Dům U Pelikána tedy v mnohém navazuje na lokální tradice, zároveň je ale také součástí dobové aktuální vlny zděné městské zástavby, která znamenala milník v urbanistickém a architektonickém směřování města, ač ve srovnání s jinými sídly, značně opozdilým.

Neoklasicistní ozvuky je pak možné sledovat i v architektuře o mnoho mladší, například na zadním traktu Severočeského muzea, kterému architekti vtiskli podobu tradičního libereckého domu přelomu 18. a 19. století, tentokrát ovšem ve značně monumentálním měřítku, které mělo vyzdvihnout a oslavit místní řemesla. Hluboce zažitá klasicistní tradice a snaha o navázání na lokální stavitelský ráz se odrazila i v projektech jejich mladších kolegů, na secesně laděných stavbách s klasicizujícími prvky i na meziválečných realizacích reprezentativních vil textilních velkopodnikatelů.

GPS souřadnice

N 50.7640411°, E 15.0605367°

Více informací na

www.npu.cz/uop-li

sekce prezentace památek

V roce 2019 vydal NPÚ, ÚOP v Liberci ve spolupráci s Libereckým krajem v rámci projektu Prezentace památek. ISBN 978-80-87810-40-8

Text: Alena Řičánková, historická dokumentace a grafika: stavební archiv Magistrát města Liberec, fotografie: Karel Čtveráček, Michael Čtveráček, Alena Řičánková, mapa: © ČÚZK, Vladimír Vrabec, grafická úprava: Michael Čtveráček

LIBEREC-PERŠTÝN

Dům U Pelikána

DŮM U PELIKÁNA NA PERŠTÝNĚ ČP. 243/IV

Dům U Pelikána v ulici Na Perštýně představuje typický příklad libereckého klasicistního stavitelství. Vznikl v období, které je charakteristické rozmachem textilní výroby a hospodářského rozkvětu, kdy zděná architektura postupně začala nahrazovat původní dřevěnou zástavbu a trvale tak změnila dosavadní podobu města. Liberec počátku 18. století čítal přibližně 370 vesměs dřevěných domů. Během druhé poloviny téhož století se s postupně přibývajícím kapitálem a podporou Clam-Gallasů rozvíjela stavební činnost, přičemž skutečný vrchol pak přinesl přelom 18. a 19. věku. V dané době vznikly významnější urbanistické celky, jako Filipovo Město nebo Kristiánov, které se staly předobrazem dalšího vývoje a jejichž základní stavitelské principy a slohový charakter se v mnohém odráží také v pojetí domu U Pelikána.

Grafické zobrazení z první poloviny 20. století s charakteristickými liniemi zvlněného štítu a mansardové střechy.

HISTORIE DOMU

Dům čp. 243 najdeme v Liberci IV – Perštýně. Vrch Perštýn stojí při staré zemské cestě z Prahy do Liberce a dál na sever. Zvedá se poměrně prudce z údolí Harcovského (původně Mlýnského) potoka jižním směrem od centra města. Podobně jako místo samé se proměňoval i jeho název. V 16. století je zmiňován jako Galgenstein (Šibeníční vrch), během 18. a 19. století byl označován jako Monstrazberg (Monstranční vrch) či Töpferberg (Hrnčířský vrch). Dnešní název Perštýn vznikl pravděpodobně zkomoleninou původní Birgsteingasse (dnešní ulice Na Perštýně). Podél ulice na Perštýně vznikala postupně přízemní zástavba částečně dřevěných a částečně zděných domů, které z valné většiny patřily zástupcům profesí souvisejících se soukenickým podnikáním a výrobou.

Výjimkou nebyl ani barvíř Andreas Altmann, který si v roce 1803 nechal postavit dům U Pelikána při východní straně ulice v místech, kde se její osa ohýbá do prudkého kopce směrem k jihu, a stavba se tak vizuálně uplatňuje také při dálkových průhledech Perštýnem. Dům je jednou z celé řady obdobných zakázek, které v Liberci provedl stavitel Johann Karl Kunze. Pocházel ze stavitelské rodiny, prošel školením ve Vídni a spolu se svým otcem Johannem Josefem Kunzem, dvorním

Celkový pohled na ulici Na Perštýně, na němž jsou patrné širší urbanistické souvislosti i současný neutěšený stav.

Clam-Gallasovským stavelem, patřil k nejvýznamnějším autorům liberecké klasicistní architektury. Daná slohová linie zdědila mnohé principy z baroka, k nimž přidala příznačné zdobnění a zjemnění staveb, jejich kompozic i dekoru. Obecně se soustředila na výzdobu a ornament, které uplatňovala na již dříve objevených a ustálených stavebních typech a konstrukcích. V případě Liberce hovoříme o specifickém typu klasicistního domu, jak jej vysledovali a typologicky určili již starší němečtí badatelé. Dům U Pelikána představuje hrdého zástupce této skupiny.

PODOBA STAVBY A JEJÍ PROMĚNY

Přízemní stavba s mansardovou střechou se do ulice obrací šířkovou stranou. Sklon ulice vyrovnává omítaná podezdívka a rampa zděná z pískovcových kvádrů, usnadňující přístup k hlavnímu vchodu. Kompozice pohledové fasády je založena na přísné symetrii, v níž střední osu akcentuje vyvýšený rizalit s přízemním vstupem a zvlněným vrcholovým štítem. Po stranách rizalitu je prolomena vždy dvojice oken, mansardovou střechu člení v obou jejích výškových úrovních okenní vikýře se sedlovými stříškami. Dispozičně se jedná o trojtrakt se vstupní síní s dřevěným schodištěm do patra a obytnými plochostropými místnostmi po stranách. Mansardové podkroví je řešeno obdobně, se střední chodbou a bočními obytnými prostory. V zadní části přízemní vstupní síně je prolomen vstup do zahrady s předsazenou dřevěnou verandou, doplněnou pravděpodobně až v pozdější době. Pod schodištěm navazuje vstup do sklepa situovaného podélně pod severní částí domu a završeného valenou klenbou. Dispozice domu v mnohém odráží hlavní principy původní liberecké dřevěné architektury. Danému řešení odpovídaly i další domy v ulici, které se ovšem do dnešních dní nedochovaly, a o to významnější má dům U Pelikána hodnotu.

Co do dekorativního řešení je stavba pojata poměrně střídlivě. Vstupní fasáda má sice reprezentativní charakter, nicméně, přihlédneme-li ke spíše drobnějšímu měřítku domu a srovnáme-li ho s výstavnými městskými klasicistními domy obchodníků, budovanými na libereckých náměstích,

Historická fotografie z počátku 30. let 20. století, na níž dům kryje ještě původní břidlicová střecha.

jde skutečně o skromnější, přesto však výpravné řešení, odpovídající sociálnímu statutu původního stavebníka. Svislé linie nároží lemuje ve štuku provedené armování, fasády jsou hladké, členěné plochými lisénovými rámy. Pod okny osazenými v líci fasády vystupují hladce tesané pískovcové parapety. Okna lemují profilované šambrány, v horním patře a ve štítech doplněné štukovými klenáky. Střední rizalit zvýrazňují nárožní pilastry vystupující do úrovně zlomu mansardové střechy, kde na ně nasedá poměrně robustní segmentově vzduťá římsa, jejíž linie i profilace se opakuje o úroveň výš na vrcholu rizalitového štítu. K příznačným částem vstupního průčelí patří kamenný portál s půlkruhovým záklenkem, doplněný vrcholovým klenákem a hlavicemi bočních sloupků. Na klenáku nalezneme letopočet 1803,

nověji vytesaný až při adaptaci v roce 1923. Nad klenákem navazuje z části tesaný a štukem doplněný feston s florálním motivem. K typickým prvkům libereckých klasicistních domů pak patřila ve štuku či v kameni provedená domovní znamení. Ostatně po zdobném reliéfu získal také dům Na Perštýně svůj název U Pelikána. Pelikán sedící na předsazené konzoli mezi okny rizalitu v patře pod prolamovanou římsou má široce rozevřená křídla, pod kterými schraňuje mláďata. Zobákem na konci zahnutého krku si drásá hruď, aby je nakrmil vlastní krví. Dle západní ikonografie symbolizuje Kristovu obět a prolití krve na kříži a je personifikací křesťanské lásky. Ve starší, antické ikonografii, z které klasicistní umění v mnohém čerpalo, byl pelikán symbolem oddanosti rodičům a vděčné lásky.

Současná podoba domu po poslední rozsáhlé rekonstrukci, která proběhla v roce 2017.

Interiér prvního patra s dřevěným schodištěm a zábradlím.